

پښه مېر موسى و
پښو ره عقلیه کان

پېغمبەر موسا و پېوهره عقلييه كان

ناوی نووسهر: نهاد جلال حبيب الله
ديزاینی ناوه وه: زه رده شت کاوانی
نۆبه تی چاپ: یه کهم ۲۰۲۲
تیـــــراژ: ۱۰۰۰ دانـــــه

له بهر پېوه به رایه تی گشتی کتیبخانه گشتیه کان - هه ریمی کوردستان
ژماره سپاردنی (۱۹۰۵) ی سالی ۲۰۲۲ پیدراوه

پيغمبر مومسا

9

پيورهه عه قليبه كان

نوسيني

نهاد جلال حبيب الله

پيشه كيبى

قورئانى پيرۆز پره له گيرانهوهى به سه رهاتى پيغمبرانى خوا، نهوهك ته نيا چيرۆكيبك بيت و بو چيرۆه رگرتن، يا خود پيدانى زانياريبه كى ميژوويى، به لكوو وهك خودى قورئان ئاماژهى پي داوه، بو سوودوه رگرتن لهو به سه رهاتانه، واته ئيمهه موسلمان راسپير دراوين سوود له به سه رهاتى ژيانى پيغمبرانى خوا وه ربگرين، چونكه لهو په يامهه كى خواى گهوره به كوئاي په يامه كانى داناوه بو مروفايه تى و تايبه ته به نهوهى دواى دابه زيني وهه هتا رۆژى دوايى، ئهه ورده كاريبانهه به سه رهاتى پيغمبران باس كرارون، خواى گهوره هه ده فه رموو پت:

﴿وَكَلَّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُنَبِّئُ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقِّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ﴾^(۱)

واتا: «هه والى ئهه هه موو پيغمبر و گه لانه يانت بو ده گيرينه وه، هه تا دلتي پي به هيز بكهين و دلنياشت بكهين له راستى كاره كهت، دلنياش به هه رچى بوئ هاتووه هه ق و راسته و په ند و ئامۆزگارى و بيرخستنه وه شه بو برواداران.»

هه ره هه ده فه رموو پت:

﴿لَقَدْ كَانَ فِي قَصصِهِمْ عِبْرَةً لِأُولِي الْأَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَى وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾^(۲)

(۱) هود: ۱۲۰.

(۲) يوسف: ۱۱۱.

واتا: «سوئند به خوا له داستان و سهرگوزه شتهى يووسف و براکانيدا؛ گه لئ عيبرهت و ئاموژگاريى مهزن ههيه، بؤ خه لکانى هوشمه ند و ژير كه بيكه نه رينيشاندهرى خويان بؤ دؤزينه وهى ههق و راستى، دياره په رتووكيكي وهكوو ئه م قورئانهش، هه رگيز ناشيت قسه وباسيكي هه لبه ستراو بيت، به لكوو ته سديق و پشتراستكردنه وهيه بؤ په رتووكه پيشووه كانى بهر له خوئ و شيكه ره وهى هه موو شتيكي شه، به ته واوى به يانى هه لال و هه رامى تيدايه و رينيشاندا و ره حمهت و ميهره بانىي خوايه بؤ خه لكتيک كه بيه ويت باوهر بهيتت.»

له م روانگه وه، پيمان باش بوو ته وه ريكي ديارى رى كراوى نيو ژيانى يه كيک له پيڻغه مبهرانى خوا وه رى بگرين كه ئه ويش بوارى پيؤهره عه قليبهي كانه له ژيانى پيڻغه مبهەر مووسادا (عليه سلام)، بزاني نئو كاتانهى ليكدانه وه عه قليبهي كان بؤ رووداويك ده خرا نه بهر باس، چه نده له گه ل ئه نجامه كه دا يه كيان ده گرته وه.

يه كيک له په ند و وانه گرنگه كانى نيو ژيانى پيڻغه مبهەر مووسا (عليه سلام) كه له قورئاندا بو مان باس كراوه، راستكردنه وهى تيپروانيمانه به رانه رپول و پيگه ي عه قل له ئاست ويستى خوا دا، چونكه زورچار له ساته يه كلا كه ره وه كاندا، ناتوانين تيپروانىنى عه قل تى بيه رينين و له بازنه ي بهر ته سكى عه قلى مروئيدا خو مان مؤل ده ده ين.

به سه رهاتى پيڻغه مبهەر مووسا (عليه سلام) كه له قورئانى پيرو زدا باس كراوه، به جوانى ئه وه مان بؤ روون ده كاته وه، له و ديو ليكدانه وه و حيساب و كيتابى عه قله وه، ويستى خوا هه يه، ئه و كاته ي له روانگه عه قلى و واقيعييه كه وه ده گه ينه قه ناعه تيک؛ ويستى خوا شتيكى تره و ويستى خواش پيش ليكدانه وه مروئيبه كان ده كه ويت. بؤ ئه مه ش شه ش ويستگه ي ژيانى ئه و پيڻغه مبه ره ئولولعه زمه به نمونه وه رده گرين.

ويستگه ي

۱

له دا يکبووني مووسا (عليه سلام)

تاوی له دا يکبووني پيغمه مبه ر مووسا (عليه سلام)، ئه و ده مه بوو که فيرعه وني نه گريس خه ونيکی بينی بوو، خه ونيش له لای ميسرييه کان به تاييه ت بو خه وني فيرعه و نه کان، برياری له سه ر ده درا، خه ونيک مه رگی هه ر له دا يکبوويه کی به نوئيسرائيلي پيوه بوو، شه ويک ت نه په ری به سه ري دا هه تا برياری مه رگی هه ر له دا يکبوويه کی ني رينه ی به نوئيسرائيلي له سه ر درا و ده سه لاتي جي به جيکردن راسپي درا بو جي به جيکردني.

له م سه ر و به نده دا مووسا (عليه سلام) له دا يک بوو، هه ر بيرکردنه و به يه کی عه قلی بو ئه وه ده چوو، ئه ی دا يکی مووسا (عليه سلام)، ئه گه ر ده ته وي ت منداله که ت پيا ريزيت، دره نگانی شه و و به نه ينی شار جي به يله، هه ر پيناويک بگه ره به ر بو شار دنه وه ی منداله که ت، نه با دا سه ر با زانی فيرعه و ن ده ستیان بگاته لای.

به لام، کاتيک خوا ی گه و ره ر ينماييی دا يکی مووسا (عليه سلام) ده کات، فه رمانی پ ده کات به شتيک که زور سه خته مرو ف دلی ئوقره بگري ت و ترسی لي نه نيشيت:

﴿أَنْ أَقْدِفِيهِ فِي التَّابُوتِ فَأَقْدِفِيهِ فِي الِئِمِّ فَلْيُلْقِهِ الِئِمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ

لِي وَعَدُّوْ لَهُ ﴿١﴾،

واتا: «بيخەرە ناو داربەستە و سندووقىكەوہ و بىھاۋىژە ناو دەرياوہ، با دەرياش بىخاتە كەنارەوہ، بۆ ئەوہى دوژمنىكى من و دوژمنىكى خۇيشى بىگرېتەوہ و بىبات.»

كۆرپەيەكى ساوا بخرىتە ناو سەبەتەيەك و بدرىت بەدەم ئاۋى نىلەوہ، ورد بىنەوہ! دەبىت چەند ترس و ئەگەر؛ ختوورەى كردبىت بە دلى داىكىدا:

- «كۆرەكەم ئاۋ نايىات و ئىتر نەبىنمەوہ!»

- «كۆرەكەم نوقمى ناۋ نىل نەبىت!»

- «دېندەيەكى دەريايى ئەم كۆرەم نەخوات!»

- «خۇنىل بەزىر كۆشكەكەى فىرەونداتى دەپەرپت، نەبادا سەربازەكانى بىبىنن و بىكوژن!»

ئەمانە و دەيان ئەگەرى تر كە ھەر ھەموويان عەقل تىي دەچوۋ روو بدەن.

تەنيا شتىك ئومىدىكى بە داىكى موسا بەخشىبوو، بەلىنى خوا بوو كە بۆت دەگىرپنەوہ:

﴿وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكَ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾، ﴿٢﴾

واتا: «نە بترسە و نە خەمىشت ھەبىت، ئىمە دەگىرپنەوہ بۆت و دەشىكەين بە يەكىك لە پيغەمبەران.»

(۱) طه: ۳۹.

(۲) القصص: ۷.

خوای گهوره به لئینی دا ئه گهر دایکی موسا گوئ بو ئه گهره مه ترسیدارانه نه دات و فه رمانی خوا به جی بگه یه نیت، هم منداله که ی بو بگتیر پته وه، هم بیکات به یه کتیک له پیغمبرانی خوئی.

به هه موو ئه م به لئینه شه وه، هیشتا ناخ و دلئی دایکی موسا، یه ک پارچه ترس و خه فه ت و دوو دلئی بوو، وه خت بوو هیز له ئه ژنوی نه مینیت و دلئی بچریت ئه گهر ره حم و میهری خوا نه بوایه:

﴿وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِعًا ۚ إِنَّ كَادَتْ لِتُبَدِيَ بِهِ لَوْلَا أَنْ رَبَّنَا عَلَيَّ قَلْبَهَا لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾^(۱)

واتا: «ئه موسا دلئی دایکی موسا ههستی به بیتاقه تی کرد و له هه موو شتیک خالی بوو جگه له باس و بیری موسا، له وانه بوو بیدرکینیت و بلیت ئه وه کوری منه، ئه گهر ئیمه دلیمان قایم نه کردایه، تا له وانه بیت که بر وایان به به لئینی خوا هه یه.»

ئه وه ی دایکی موسا لئی ده ترسا هاته دی، منداله که ی که وته بهر دهستی خودی فیرعه ون! ئیتر ده بیت له روانگی عه قلییه وه چ هیوایه ک بمینیته وه بو پرزگار بوونی منداله که ی؟! ئه گهر پیشتر هیوایه ک هه بوایه دلئی یه کتیک له سه ر بازه کان دوو ره له چاوی فیرعه ون بو کۆر په یه ک بسووتیت و فه رمانه که جیبه جی نه کات، ئه مجاره یان بی ئه ملولا کۆر په که ی که وتووه ته بهر دهستی ئه و که سه ی فه رمانه که ی ده ر کردووه! که سیک که له پیناو پاراستنی خوئی و زیان و مان و ده سه لاتیدا ئه و فه رمانه ی ده ر کردووه، نه وه ک له بهر بهر ژه وه ندییه کی گشتی، یان له پیناو ده ستخۆشی ئه م و ئه و، بو یه له هه موو که سیک سوورتره له سه ر جیبه جی کردنی فه رمانه که، ئه ویش خودی ئه و فیرعه ونه یه که خه وی بینیه مندالئیکی له و چه شنه له دایک ده بیت و

گهوره ده بیټ و تهخت و تاراجی دهسه لاتی له بن ده هیئیت.

ده بیټ کاتیک ئه م هه واله گه یشتیته وه به دایکی موسا، چ ههستیکی له لا دروست بوو بیټ؟! خو ئه گهر ههر کام له ئیمه ی ئیمان لاواز بووینایه، خیرا ده مانگوت:

- «ئهمه بوو به لینه که ی خوا؟!»

- «ئهمه یه ئه و به لینه ی ده فهرموویټ سه ره نجام بو باوه ردارانه؟!»

- «ئهمه ئه و خوا یه بوو که ده یفه رموو پشتم پی به ستن به ستانه؟!»

به لام، نابینین دایکی موسا جگه له خه فه تی ناو ناخی خو ی، هیچ گومان یکی خراب و دهسته واژه یه کی دی به کار هینا بیټ، خوا ی گه وره ش ئه و خه م و دوو دلییه ی دایکی موسا ی له به رچا و گرتووه، وه ک چو ن ئه وه بو ههر دایکیکی تر ئاساییه.

پاش ئه وه ی دایکی موسا هه تا کو تا هه نگاوی ترس و دوو دلی، نافه رمانی خوا ی گه وره ی نه کرد و متمانه ی به رانه به به خوا که می نه کرد، ئینجا قو ناغ به قو ناغ هاتنه دی، به لینی خوا دهستی پی کرد، ئه ویش گپرا نه وه ی بوو بو ئیو کو شی دایکی، ئه ویش به سی هو کار:

﴿فَرَدَدْنَا إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ ۚ وَلَتَعْلَمَنَّ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ ۗ﴾^(۱)

واتا: «موسا مان گپرا یه وه لای دایکی، بو ئه وه ی چاوی رو شن و دلی فینک بیته وه و خه فه ت نه خوات، هه ره ها بو ئه وه ی بزانیټ به لینی خوا راسته.»

یه که م: بینایی دیدی بیته وه و دلی ئو قره بگریټ و کو تایی به فرمیسیکی

خه فته کانی بیت.

دووهم: ئیتر خه فته نه خوات و له پاداشتی ئه و به هیزییه ی ئیمانیدا، خه مه کانی پره وینه وه.

سێیه م: هه تا دایکی موسا چاک بزانیته به لینی خوا حه قه و دیته دی، با هه رچی لیکدانه وهی عه قلی هه یه وای بو بجیت هیوایه ک نه ماوه بو به دیهاتنی به لینه که.

ئه و بی هیوا ییه بارودوخیکه، خوای گه وره تووشی باوه رداری ده کات بو ئه وهی به ته واوه تی دل به ربدات له توانا و ئه گه ره عه قلی و مرۆبیه کان و پاش به کارهینانی ئه و پرۆشوینه ره وایانه ی خوای گه وره فیری کردووه، نه نیا دلی به خوا بدات و هیوای به و بمینیت، بۆیه ده بینین پیغه مبه رانیش گه یشتوونه ته ئه و قوناغه ی، بیه وایانه بلین: «ئیتر ئه م سه رکه وتنه ی خوا که ی دیت؟»:

﴿حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصُرَ اللَّهُ﴾،^(۱)

واتا: «هه تا پیغه مبه ر و ئه وانه شی له گه لیدا باوه پران هی نابوو، ده یانگوت: که ی سه رکه وتنی خوا دیت؟»

یه که م هه نگاوی به دیهاتنی به لینه که، ئه وه بوو که خوای گه وره خودی فیعه ون و خیزانه که ی کرد به خزمه تکاری موسا! وای لی کردن ئه مجار ئه وان هه ولی مان و گه وره کردن و ناز پیدانی موسا بده ن، یه که م هه نگاویش په یدا کردنی دایه نیک بوو بو ئه و منداله ی پیشتتر که به پریری په سمیی پادشایه تی، پریری کوشتنی بو درابوو!

ئینجا خوای گه وره شیریی هه موو سه ر زه وی له موسا حه رام کرد:

﴿وَحَرَمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ﴾^(۱) واتا: «پیشتر هه چچی شیردهر هه یه لییمان حه رام کرد.» ئەم بارودۆخه پیشتر بۆ کهس پرووی نه دابوو، روانگه عه قلبیه که ئەوه یه بگوتریت، ئەگەر شیر یه کییک نه خوات، مه مکی دایه نیک تر ده گریت، ئەم نا ئەوی تر، دوا جار ده بیت شیر یه دایه نیک هه ر بخوات، به لام خوا به لینی داوه و بۆ به لینه که شی هۆکار ده سازینیت: ﴿وَأَتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا﴾^(۲) واتا: «له هه موو شتیک که پیویست بوو، هۆکار و ئامرازه که ییمان بۆ ره خساند.»

به م چه شنه هه موو ئەگه ره کان له لایه ن فیره ونه وه تاقی کرایه وه، هه تا گه یشته سه ر دایکی موسا، ئەو کات کۆر په که مه مکی دایکی گرت. ئەگه ر ویستی خوا نه بوایه، ئەمه ش دووباره گه وه ترین مه ترسی بوو بۆ سه ر ژیان ی موسا، چونکه ئەگه ر پیشتر فیره ون گومانیک هه بوایه، ده کریت ئەم منداله به نوئیسرائیلی نه بیت، ئەوا به شیر خواردنی موسا له لای ئافره تیک ی به نوئیسرائیلی ئەو گومانه ش ده ره ویته وه، ده کرا گومان ببات ئەمه خودی دایکیه تی، بۆیه شیر یه ئەمیان ده خوات.

قوناغی دووه می به دیه اتنی به لینه که ش ته مه نیک ی ده ویست (ده یکه بن به یه کییک له پیغمبران)، دوا جار ئەو به لینه ش هاته دی.

(۱) القصص: ۱۲.

(۲) الکهف: ۸۴.

پاکردنی مووسا

پاش ئه وهی مووسا له ناو کۆشکی فیرعه وندا گه وره بوو و پېگه یه کی تایبه تی له ولاتدا وه رگرت، چونکه فیرعه ون هیچ کورپکی نه بوو هه تا ببیته جیگره وه ی، هیوایه ک بوو بو هه مووان هه تا فیرعه ون له وه جاخکویری ده ربازی ببیت، له م سه روبه نده دا تاقیکردنه وه یه کی نوپی هاته ری که نه گه ری زوری له ناوچوونی مووسای لی ده خوینرایه وه، ئه ویش پشتیوانیکردنی کابرایه کی به نوئیسرائیلی بوو کاتیک قیبتیه ک ویستی سته می لی بکات، مووساش بوکسیکی لی دا و بوویه هو ی کوشتنی کابرا، دواتریش ده سته که ئاشکرا بوو و هه مان ئه و که سه ی مووسا هاوکاری کرد، بوویه هو کاری ئاشکراکردنی مووسا.

ئهم هه واله که گه یشته وه به فیرعه ون، راسته وخو برپاری کوشتنی مووسا ده رکر، چونکه هاوولاتی پله به رزی نیو ولاتی کوشتووه، ئه مه ش به هیلی سوور ته ماشا ده کرا، خو ئه گه ر ده که سی له به نوئیسرائیل بکوشتایه -که هاوولاتی پله سی بوون له میسردا- سزا نه ده درا.

بویه مووسا پېشوه خته خو ی سه ره نجامی ئهم کاره ی ده زانی و پیش ئه وه ی ده سته که ی ئاشکرا ببیت، ترس دایگرت و به ترسه وه هاتوچوی ده کرد له شاردا و گوئی قولاخ ی هه وال و قسه ی ناو خه لک بوو بزانییت که س

هیچ نالیت ﴿فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ﴾^(۱) واتا: «ترس و بیم موسای داگرتبوو لهو شارهی پیاوه کهی تیدا کوشتتوو و چاوه روانی ده کرد.»

ترسه کهشی له جیی خوی بوو، بویه که دهسته کهی ناشکرا بوو، بریاری فیرعه ونی له به رانبره درکرا (بریاری کوشتنی موسا).

له روانگه عه قلبیه کهوه هیوایه ک نه ماوه بو موسا، چونکه فیرعه ون که سیکی خاوه ن بریار بوو، هه بریار یکی در بکردایه، ده بوو جیبه جی بکریت و به هیچ جور یک که مته رخه می تیدا نه کریت، ته نیا یه کجار بریاری خوی بو موسا جیبه جی نه کردبوو که ئه ویش له کاتی ساوایی و شیرخواردنیدا بوو، ئه گه رنا به رانبره که سه نزیکه کانیشی بریار و یاساکانی جیبه جی ده کرد، بویه ده بینین ئاسیهی ژنی خوی کوشت و په حمی پی نه کرد، ئیتر ده بیت چ هیوایه ک هه بیت بریاری کوشتنی موسا جیبه جی نه کریت؟!

خوای گه وره هه مدی موسای رزگار کرد، بو ئه مهش که سیکی کرد به هوکار، هه تا هه واله که بگه یه نیته موسا:

﴿وَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ يَسْعَى قَالَ يَا مُوسَى إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ﴾^(۲)

واتا: «پیاویک لهوپه ری شاره وه به هه له وداوان هات و وتی: ئهی موسا! ده وره بری فیرعه ون دانیشتون و پیلان داده نین بوت، هه تا بتکوژن! ده سا له شار ده رچوو، چوون من له دل سوژان و ئاموژگاریکارانم بو تو.»

ئه گه ر لیكدانه وهی عه قلبی بکریت بو ئاواره بوونی موسا، ده بوو ژیانیکی تال و کوله مهرگی بهاتابه ری، چونکه:

(۱) القصص: ۱۸.

(۲) القصص: ۲۰.

موسا له کۆشکی فیرعه ونیدا گه وره بووبوو و گهرمی و ساردی نه دیبوو، سهختی و ناخۆشی نه چه شتبوو، ئیستا له کتوپرێکدا به دهست و گیرفانی بهتالهوه ئاواره ده بیّت، هیوایهک نامینیتتهوه بوّی!

موسا ترسی ئهوهی هه بوو نه توانیت له دهست سهربازانی فیرعهون ده رباز بیّت و چاوه روان نه ده کرا به سهلامهتی له سنووری دهسهلاتی فیرعهون ده ربچیت، چونکه برپاری گرتن و کوشتنی فیرعهون ده رکرا بوو و برپاره کهش گهیه نرابوو په سه رجهم په که سه ربازییه کان، ئه گه ریش له و سنووره ده ربچووایه، هیشتا ترسی ئهوه هه بوو له ویش له ریّ په یوه نندییه کانهوه، موسا بگه رینریتتهوه ژیر دهستی فیرعهون.

کهچی ویستی خوا شتیکی تر بوو:

موسا له بری فیرعهون، په روه رده کاریکی تری دهست کهوت که ئه ویش پیغمبرێکی خوا بوو.

له بری ئهوهی ته نیا خواردنی بهینریتته بهر دهست و هیچ فیر نه بیّت، ئیش و پیشه یهکی دهست کهوت.

له بری بی مال و حالی، کچه پیغمبرێکی به هاوسه ر گرت و خوی گه وره مال و حالی پێ به خشیی:

﴿قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنْكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِي حِجَجٍ فَإِنْ أَتَمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَسُقَّ عَلَيْكَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠﴾ قَالَ ذَلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ وَاللَّهُ عَلَيَّ مَا نَقُولُ وَكَيْلٌ ﴿١١﴾﴾ (١)

واتا: «وتى: دەمەوئیت يەكك لہم دوو كچەمت لى مارە بكەم، بەو شەرتهى ھەشت سال كارم بۆ بكەيت و مەرەكانم بۆ بەخپو بكەيت، خۆ ئەگەر دە سال ئيشوكارم بۆ بكەيت، ئەوہ چاكە و پياوہتى خۆتە، نامەوئيتيش زۆرت بۆ بەينم و بارت قورس بكەم، ئەگەر خوا بيەوئیت، زوو دەزانيت من قسەى خۆم بەجى دىنم بە چاكەكار دەميينيت، ئەوئيش وتى باشە، ئەوہ بپارپك بئت لەنيوان من و تۇدا، ئەو كات ھەوہسى خۆمە ھەركام لەو دوو ماوہيە جيبەجى بكەم، خواى گەرەش وەكىل و بەئاگايە بەوہى كە دەيلىين.»

ويستگەي

۳

ناردنى مووسا بۇ لاي فيرعهون

كاتىك مووسا وادەي خۇي تەواو كرد و بە ژن و مندالەوہ ويستی بگەرپتەوہ نيو كەسوكارى، هيواي وا بوو پاش دە سال له ولتدا باسوخواسه كه كوتايي پي هاتيبيت و خەلكيك نەبيت مووسا بناسيۋتەوہ، بەلكوو بچيت له كه ناريكەوہ بەپەنھاني لاي دايك و برا و كەسوكارى بژي.

لەم ساتەدا خواي گەورە فرماني پي دەكات بچيت بۇ لاي فيرعهون و بانگەوازي بكات بۇ دوو شت:

يەكەم: يەكخواپەرستی و وازھينان له بانگەشەي خواپەتي، ئەمەش واتە دەستبردن بۇ پيرۆزييەكاني ولاتي ميسر، چونكە لەو ولتەدا فيرعهون وەك خواوہند تەماشادەكرا و خەلكيش ئەوہيان وەك بيروباوہر وەرگرتبوو، واتا بابەتەكە بەزاندني سنووري سەرورەيي ئاييني ولاتي ميسر بوو.

دووہم: وازھينان لە ستەم، واتە دەستبردن بۇ دەستپويي و سەلاحياتي فيرعهون، بە واتايەكي تر كەمكردنەوہي سنووري دەسەلاتي فيرعهون كە دەسەلاتي بالاي ميسر بوو، ئەو فيرعهونەي لە ترسي لەدەستداني ئەو دەسەلاتەي كە ھەيپوو لەسەر بنەماي خەويك ھەزاران مندالي تازەلەدايەبووي كوشت، ئيستا كەسيك بچيت رووبەر وو پي بليت: «دەسەلاتەكەت ستەمكارانەيە و دەبيت سنووريك بۇ دەستپوييەكانت دابنريت.»

ئهم بارودوخه ترسیکی له دلی مووسادا دروست کرد، بو ترسه که شی بیانووی هه بوو و بیانوو هکانیشی له روانگهی عه قلییه وه زور به جی بوون:

«ده ترسم بروام پی نه کهن و به درۆزنم بزنان.»

ده ترسم لیم تی نه گهن، چونکه قسه کردنم ره وان نییه.»

کاتی خوی تاوانیکم کردوو و ده ترسم بچمه به رده ستیان، له سه ره ئه و تاوانه بمکوژن:

﴿رَبِّ إِيَّيْ أَحَافُ أَنْ يُكْذِبُونِ ۖ وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَى هَارُونَ ۖ وَلَهُمْ عَلَى ذَنْبٍ فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ﴾^(۱)

واتا: «خوایه ده ترسم به درۆم بخه نه وه و بروام پی نه کهن، سینه ته نگ بم و زمانم باش هه لئه سوپریت بو راگه یاندنی په یامه کهم، جا په یام بو هاروونی براشم بنیره هه تا یارمه تیم بدات، بیگومان ئه وان توله ی گوناھیکیان به سه رمه وه هه یه، ده ترسم به و بونه وه بمکوژنه وه.»

هه موو ترسه کانیشی هاتنه ریی:

کاتیک چوو به لای فیرعه ون و داروده سه ته که ی، پیش فیرعه ون، ده ورو به ره که ی به درۆزنیان زانیی و تۆمه تیان دایه پالی:

﴿وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَدْرُ مُوسَى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَآلِهَتَكَ﴾^(۲)

واتا: «پیاوه ناوداره کانی ده وری فیرعه ون وتیان: ئاخو واز له مووسا و گه له که ی ده هینیت، هه تا به ئازادانه ده ست بکه ن به گهنده لی و

(۱) الشعراء: ۱۲-۱۴.

(۲) الأعراف: ۱۲۷.

گیره‌شیوینی و ئەم وڵاته تیک بدن و دەسته‌ه‌ل بگرن له پهرستنی خۆت و پهرستراوه‌كانت؟!» خ‌وای گه‌وره ه‌اروونی كرد به پشتیوانی بۆ ئەوه‌ی كێشه‌ی ره‌وانی قسه‌کردنی بۆ چاره‌سه‌ر ب‌كات.

ه‌هر كه موسا په‌يامه‌كه‌ی گه‌يانده‌ فیرعه‌ون، خ‌یرا دۆسه‌یه‌ی كوشتنی ك‌ابرای له‌سه‌ر زیندوو كرده‌وه: ﴿وَفَعَلْتَ فَعَلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ﴾^(۱)، و‌اتا: «تۆ ه‌هر ئەوه‌ بوویت ئەو تاوانه‌ت ئەنجام دا كه ك‌ردت.»

ترسه‌كه‌ش ته‌نیا له‌لای موساوه‌ نه‌بوو، به‌لكوو ه‌اروونیش ه‌ه‌مان دید و ت‌یپروانینی ه‌ه‌بوو، و‌اته پاش و‌تووێژی ن‌یوان ه‌ه‌ردوولا، گه‌یشته‌ن ئەوه‌ی كۆمه‌لیك مه‌ترسی په‌خه‌یان پ‌ی ده‌گریت:

﴿قَالَ رَبَّنَا إِنَّا نَخَافُ أَنْ يُفْرَطَ عَلَيْنَا أَوْ أَنْ يَطْعَى﴾^(۲)

و‌اتا: «موسا و ه‌اروون و‌ت‌یان: په‌روه‌ردگارا، ده‌ترسین فیرعه‌ون ل‌یمان پ‌یش ب‌كه‌وێت و ه‌ه‌لكوت‌یه‌ سه‌رمان و پ‌یش ئەوه‌ی راستیبه‌كه‌ی پ‌ی ب‌ل‌یین، س‌زaman ب‌دات، یان یاخی ب‌ب‌یت.»

به‌لام، ئەوه‌ی گ‌ور و ت‌ین و د‌ل‌نیایی به‌ موسا ده‌به‌خشی، به‌ل‌ینی خوا بوو بۆ خ‌وی و ه‌اروونی ب‌رای: (قَالَ لَا نَخَافُ إِنْ نِي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَى)، و‌اتا: «خوا فه‌رمووی: مه‌ترسن، به‌راستی من له‌گه‌ل ئ‌یوه‌م، ه‌ه‌موو ش‌ت‌یک ده‌ب‌یستم و ده‌بینم.»

د‌واجار موسا و ه‌اروون به‌و چه‌شنه‌ی خ‌وای گه‌وره فه‌رمانی پ‌ی ك‌ردبوون، ه‌ه‌موو ترس و ئەگه‌ر و ل‌یك‌دانه‌وه عه‌قلیبه‌كانی خ‌ویان وه‌لانا و ه‌ه‌مان ئەو

(۱) الشعراء: ۱۹.

(۲) طه: ۴۵.

(۳) طه: ۴۶.

رېكارانەيان گرتتە بەر كە خۋاي گەورە رېنمايى كىردبوون و ھەمان ئەو چەكەيان بەكار ھېنا كە خۋاي گەورە پيى دابوون، راستەوخۇ خۇيان گەياندە بەردەم ناوھندى دەسەلّاتى ميسر كە خودى فيرەونە، چونكە دۇنيا بوون خۋاي گەورە پشتيان بەرنادات.

بە ھەموو پيۋەرېكى عەقلى دەبوو بىر يارى كوشتنى موسا يەكەم بابەت بېت قسەى لەسەر بىرېت، بەتايبەت كە موسا لەدەست ياسا راي كىردبوو و ئەوھش بوو بوو بە دۇسيەيەكى تر بۇي، پاشان دەستىردن بۇ پىرۆزىيەكانى گەل و ولّاتىك دووم تۆمەت بوو كە دەكرا راستەوخۇ سزاي موسا و ھاروونى پى بىرېت.

بەلام، ئەنجامەكە شتىكى تر دەرچوو، فيرەون لە ھەلۆيىستى ھىرشەوھ، پاشەكشەى كىرد بۇ ھەلۆيىستى بەرگىركىردن، ئەمجار داواى بەلگەى پيغەمبەرايەتى لە موسا دەكرد، گىفتوگۆى بوونى خۋايەكى جگە لە خۇى دەكرد، وادەى مەملانىيى ئاشكرای لەگەل موسا دادەنا و بۇ ئەوھش كەوتە كۆكردنەوھى جادووگەرەكانى ولّات، ھەتا راستى پيغەمبەرايەتى موساى پى بشكىنېت، دواجارىش بە شكستى فيرەون و سەرکەوتنى موسا كۆتايى ھات.

باوهره‌پنیان به ره‌زامه‌ندی و له ناچاریدا

کاتیک موسا په‌یامی خوی گه‌باند و به‌لگه‌ی پیویستی‌شی له‌و باره‌وه خسته‌پوو، دابه‌شبوونیک له‌ کومه‌لگه‌ی میسریدا دروست بوو، ده‌سته‌یه‌ک که زورینه‌یان به‌نوئیسرائیلی بوون، باوهریان پی هینا، زورینه‌یه‌کیش که زوربه‌یان قیبتی و هه‌واداران فی‌عه‌ون بوون، باوهریان نه‌هینا و که‌وتنه‌ دژایه‌تیکردنی بانگه‌وازه‌که، به‌لام ئه‌وه‌ی جیی سه‌رسورمانه، جیاوازی باوهری جادووگه‌ره‌کانی فی‌عه‌ونه، له‌گه‌ل به‌لینی باوهره‌پنیانی فی‌عه‌ون و داروده‌سته‌که‌ی و پاشگه‌زبوونه‌ویان.

یه‌که‌م: کاتیک واده‌ی رۆژی مملاتی نیوان موسا و جادووگه‌ره‌کانی فی‌عه‌ون دانرا که به (یوم الزینه) ناسرا بوو، هه‌موو ئه‌گه‌ره‌کان بو ئه‌وه‌ ده‌چوون سه‌ختترین دژایه‌تی بانگه‌وازه‌که‌ی موسا له‌و رۆژه‌دا بیت، چونکه جادووگه‌ره‌کان له‌سه‌ر ئاستی توانا و لی‌هاتوویی هه‌لبژێردرا بوون و به‌لینی گه‌وره‌شیان پی درا‌بوو.

﴿وَابْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ • يَا تُولَك بِكُلِّ سَحَابٍ عَلِيمٍ • فَجَمَعَ السَّحَرَةُ لِمِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ • وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنْتُمْ مُجْتَمِعُونَ • لَعَلْنَا نَتَّبِعَ السَّحَرَةَ إِنْ كَانُوا هُمُ الْعَالِيْنَ • فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ أَإِنَّا لَمَّا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْعَالِيْنَ • قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذًا لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ﴾^(۱)

واتا: «سه‌بازان بنیره بۆ هه‌موو شاره‌کان، با جادووگه‌رانت بۆ کۆ بکه‌نه‌وه، هه‌رچی جادووگه‌ریکی کارامه و زۆرزانه بۆت به‌ئینن، جادووگه‌ره‌کان له‌ رۆژێکی دیاریکراودا کۆ کرانه‌وه، به‌ خه‌لکه‌که‌ش وترا: ئاخۆ ئیوه‌ش کۆ ده‌بنه‌وه؟ ئه‌گه‌ر ئه‌م جادووگه‌رانه‌ براوه‌ بوون، له‌وانه‌یه‌ ئیمه‌ش په‌یره‌ویان لێ بکه‌ین، ئینجا جادووگه‌ره‌کان که‌ هاتنه‌ به‌ره‌وه، به‌ فیرعه‌ونیان وت: ئه‌گه‌ر ئیمه‌ سه‌رکه‌وتین، ئایا پادا‌شتمان بۆ هه‌یه‌؟ فیرعه‌ونیش وتی: به‌لێ، بیگومان له‌ که‌سه‌ نزیکه‌کانی خۆشم ده‌بن.»

ئه‌زموونی نکۆلیکردن سه‌ره‌رای زانیی راس‌تییه‌کان، باوێکی ناو ستافی فیرعه‌ون و پشتیوانانی بوو، وه‌ک قورئانی پیرۆز باسی ده‌کات: ﴿وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا﴾^(۱)

واتا: «له‌ ناخه‌وه‌ متمانه‌ و دل‌نایاییان هه‌بوو پێی، به‌لام نکۆلییان لێ ده‌کرد له‌ پرووی سته‌مکاری و خۆبه‌زلزانیه‌وه.»

بۆیه‌ ده‌بوو سه‌رسه‌ختترین نه‌یاره‌کانی موسا؛ جادووگه‌ره‌کان بوونایه‌ و هه‌یج هیوایه‌ک نه‌بوایه‌ بۆ موسلمانبوونیان، به‌لکوه‌ هیوایه‌کی باوه‌ره‌ئینان به‌و خه‌لکه‌ بوو که‌ هاتبوون بۆ بینینی بارودۆخه‌که‌ و له‌ ده‌ره‌وه‌ی بازنه‌ی ململانیکه‌دا بوون، که‌چی پاش ئه‌وه‌ی جادووگه‌ره‌کان ئه‌زموونی خۆیان تاقیکرده‌وه‌ و پاشان موعجیزه‌که‌ی مووسایان بینیی، بێ دوودلی باوه‌ریان پێ هه‌ینا، ئه‌ویش چ باوه‌ره‌ئینانیک؟! ئاماده‌بوون یه‌کسه‌ر له‌پێناویدا گیانی خۆیان به‌خت بکه‌ن:

﴿قَالَ فِرْعَوْنُ آمَنْتُمْ بِهِ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّ هَذَا لَمَكْرٌ مَكْرُومُهُ فِي الْمَدِينَةِ لِيُخْرِجُوا مِنْهَا أَهْلَهَا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿۱۰﴾ لَأَقْطَعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافِ ثُمَّ لأَصْلِبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۱۱﴾ قَالُوا إِنَّا إِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿۱۲﴾ وَمَا نَنْتَقِمُ مِنْهَا إِلَّا

أَنْ أَمَّا بَيِّنَاتٍ رَبَّنَا لَمَّا جَاءَنَا ﴿١﴾،

واتا: «فيرعهون وتي: چۆن پيش ئه وهى من مؤله تتان پي بدهم باوه پرتان پي هينا؟! بيگومان ئه م كارهى ئيوه پيلانتيكه بهر له وه بينه ئه م گوره پانه وه له شاردا سازاندووتانه ههتا هاوه له قيبتييه كانى لى ده ربه پرين و له برى ئه وه هوزه كهى خوتانى تيدا نيسته جي بكن، له مه ودوا چاك ده زانن چيتان پي ده كه م، دنيا بن ده ستى راست و پي چه پتان ده برم و هه مووشتان له خاچ ده دم، جادوو گه ره كانيش وتيان: گرنگ نيه، چوون ئيمه هه ر بو لاي پهروه ردگارمان ده چينه وه، دياره توش هه ر له بهر ئه مه نازارمان ده ده يت و رقت ليمان هه لگرتوو كه بروامان به ثايهت و به لگه كانى پهروه ردگارمان هيناوه.»

له بهرانه ر ئه مه دا هه لويستى فيرعهون و داروده سته كهى ده بينين كه كاتييك خواى گه وره به چه ند چه شنپك سزايان ده دات، به لپن ده دن ئه گه ر خواى گه وره سزاكانيان له سه ر هه لگريت، باوه ر ده هينن:

﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجُرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَاللَّمَ آيَاتٍ مُّفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿١﴾ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ لَئِن كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الرِّجْزَ إِلَى أَجَلٍ هُمْ بِالْعُوهِ إِذَا هُمْ يَنْكُتُونَ ﴿٣﴾﴾،

واتا: «ئيمهش بارانتيكى به ليزه مه و به توفان و كولله مان ناره سهريان بو له ناوردنى خويان و فهوتاندنى كشتوكال و مه رزاكانيان، سوونيشمان ناره سهريان، بوقيشمان ناره سهر كاسه و كه وليان، خويتمان كرده سزايان، گشت ئه مانه ثايهت و نيشانهى روون و ليكجيا بوون، كه چى ده عيه و فيز

(۱) الأعراف: ۱۲۳-۱۲۶.

(۲) الأعراف: ۱۳۳-۱۳۵.

گرتنی و ئیمانیا ننه هینا، له بنه ره تدا گه لیکى تاوانکار بوون، هه رکه ئه و سزایه هاته سه ریا ن و به چاو بینیا ن، وتیا ن ئه ی مووسا! له پهروه ردگارت بخوازه له بهر په یما نیک که له گه ل تۆدا کردوو یه تی، دلنیا به ئه گه ر ئه و سزایه ت له سه ر لابر دین، مه رج بی ت باوه رت پی بهینین و نه وه کانی یه عقوو بیشت له گه ل بنیرین.»

به پیوه ری عه قلی، ئه گه ری مو سلمان بوونی ئه و خه لکه زۆر نزیکه له وه ی بهی ته دی، چونکه ئیتر به هو ی ئه و سزا هه مه چه شنا نه وه، لاوازیی خۆیا ن و هیز و ده سه لاتی پهروه ردگاریا ن بو ده رکه وت و ده بوو ئه وه بیی ته مایه ی باوه ره یئا نیا ن، وه ک چۆن ئه گه ر له م سه رده مه دا نه خو شی و به لا و کاره ساتیک روو بدات و لاوازیی مرؤ قایه تی پیا شان بدات، هه مو وان چاوه ری ئه وه ی شه پۆلی مو سلمان بوونی خه لک به دی بکه یین، هه مان بارودۆخ به زه قتر و روونتر له و سه رده مه دا هه بوو، که چی هه رچه نده به ره سمیش به لئینیا ن ده دا باوه ر بهینین، به لام دواتر پاشگه ز ده بوونه وه له به لئینه که یان.

وِیستگه‌ی

۵

خنکانی فیرعه‌ون و سووپاکه‌ی

پاش ئه‌و هه‌موو به‌ریه‌ککه‌وتنه‌ی نیوان باوه‌رداران و فیرعه‌ون و داروده‌سته‌که‌ی، دوای ئه‌وه‌ی هیوایه‌ک نه‌ما بو باوه‌ره‌ینانی فیرعه‌ون و سوپاکه‌ی، موسا راسپیردرا که به‌نوئیسرائیل و باوه‌رداران له‌ژیر ده‌سه‌لاتی فیرعه‌ون ده‌ربکات و ولات جی به‌یلن، ئه‌مه‌یه‌کیک بو له‌داواکاریه‌کانی موسا: ﴿أَنْ أَرْسِلَ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾^(۱)، واتا: «به‌نوئیسرائیلمان له‌گه‌لدا بنیره». چونکه فیرعه‌ون مافی چوونه‌ده‌روه له‌ولاتی له‌به‌نوئیسرائیل زه‌وت کردبوو، به‌لام کاتیک سزای خوایی، فیرعه‌ون و بیباوه‌رانی گرتوه، به‌لینی دا ئه‌گه‌ر سزاکه‌یان له‌سه‌ر هه‌لبگیریت، ده‌رفه‌ت بدات به‌نوئیسرائیل له‌گه‌ل موسادا بنیریت: ﴿وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾^(۲)، واتا: «دلنیا به‌به‌نوئیسرائیل له‌گه‌ل ده‌نیرین». که‌چی پاش هه‌لبگیرانی سزاکان، به‌لینه‌که‌ی نه‌برده‌سه‌ر.

به‌هه‌رحال، فیرعه‌ون بریاری ده‌رکرد هیرش بکریته‌سه‌ر باوه‌رداران و له‌ناو ببری، پیشوه‌خته‌ش خوای گه‌وره‌فه‌رمانی کرد به‌موسا، هاوده‌م به‌به‌نوئیسرائیل ولات جی به‌یلن، چونکه زور ناخایه‌نیت ده‌ده‌ن به‌سه‌ریاندا:

(۱) الشعراء: ۱۷.

(۲) الأعراف: ۱۳۴.

﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِيٰ إِنَّكُمْ مُّتَّبِعُونَ﴾،^(۱) واتا: «سروشمان بۆ مووسا نارد که به شهو بهنده کانم به ره و ده ریا بیه، چونکه دوزمان تاقیبتان ده کهن و دواتان ده که ون.»

له و لاشه وه فیرعه ون رینماییی تایبته به و بواره ی ده رکرد، له سه رجه م ناوچه کاندا به یاننامه ی ره سمیی فیرعه ون بخوینریتته وه که ئه مانه ی له خو ده گرت:

- داروده سته ی مووسا که مینه یه کی ناو ولاتن و بوونه ته مایه ی بیزاری و سه رئیشه بو مان.

- هه مووان هوشیاریه کی ته واومان هه یه به رانبه ر به مه ترسی ئه وان و هه نگاوی پتویستمان بۆ ناوه و ئه وان هیچ نین و به ئاسانی به سه ریاندا سه رده که وین.

- ده بیت هیرشیان بکریتته سه ر و پیش ئه وه ی له ولات ده رچن، بدریت به سه ریاندا و له ناو به رین.

﴿فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿۱﴾ إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ ﴿۲﴾ وَإِنَّهُمْ لَنَا لِعَايُطُونَ ﴿۳﴾ وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ﴾،^(۲)

واتا: «فیرعه ون کۆکه ره وه کانی به شاره کاندا نارد بۆ کۆکردنه وه ی سوپا، جاری دا و وتی: بیگومان ئه وان ده سته و کۆمه لیککی که من، ئه وان ئیمه یان تووره و قه لس کردوه، ئیمه کۆمه لیککی ئاگادار و وریان.»

ئه وه بوو سوپایه کی گه وره ی فیرعه ونی که وتنه شوین مووسا و

(۱) الشعراء: ۵۲.

(۲) الشعراء: ۵۳ - ۵۵.

شوینکه و ته کانی هه تا گه یشتنه که نار نیل و ری دهرچوون نه ما، که شیکه لهم چه شنه دروست بوو:

ژماره یه کی دیاریکراوی شوینکه و ته ی موسا به ژن و منداله وه، بی چه ک، بی نه وهی هیچ نه زموونیکه جه نگیان هه بیت، ترسینراو و چه وسینراوهی چه ندین ساله ی ژیر ده سه لاتی فیرعه ون، که وتوونه ته بو سه یه که وه، به رده میان ده ریایه، چوارده وریشیان سوپایه کی گه وره ی هیرشبه ره.

سوپای ملیونی پرچه کی فیرعه ونی که ساله های ساله راهینراون له سه ر کوشتوپر و هونه ری جه نگی، له وپه ری به هیزیدا هاتوون بو هیرشبردنه سه ر کومه لیک که سی بی چه کی چه وساو هه که هیچ چه کیکیان پی نییه.

بویه شوینکه و ته ووه کانی موسا هه رچی به عه قل و واقع لیکیان ده دایه وه، هیوایه ک نه مابوو بو دهر بازبوونیان، راشکاوانه ئه م ترسه یان دهرده بری و ده یانگوت: ﴿إِنَّا لَمُدْرِكُونَ﴾^(۱) «وا گه یشتوونه ته لامان و ده ستیان گه یشتوونه ته ئیمه.»

به لام، موسا که پیشتتر ژیانی سه راپا ئه و نه زموونانه یه که خوی گه وره فریای که و ته وه و پیوهره عه قلییه کان یه کلاکه ره وه نه بوون له سه رجه م بابه ته کاند، بی دوودلی ده فره موویت: ﴿كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ﴾^(۲) و اتا: «نه خیر، من په روره دگار یکم له گه له که به زوویی رینموونیم ده کات.» چونکه موسا ده یزانی کاتیک خوی گه وره فره مان پی کردووه ولات جیهیلن، له نیوه ی ریدا جییان ناهیلنیت، یه که مجار که ناردی بو لای فیرعه ون، به لینی پی دا هاو ده م به خو ت و هاروون ده بیستم و ده بینم و به ته نیا جیتان ناهیلن، ئیستا پاش به ره مه اتنی بانگه وازه که، چو ن خوی گه وره و نیلیان

(۱) الشعراء: ۶۱.

(۲) الشعراء: ۶۲.

دهکات.

راستی دنیاییه که ی مووساش هاته دی و خوی گه وره ده ریای بو کهرت کردن و موسلمانان ده ریز بوون و فیرعه ون و داروده سته که شی خنکان، له ماوه یه کی زور که مدا ئه وانهی له دیدی عه قلبیه وه ده بوو له ناو بچن، رزگار بوون! ئه وانهش که بریار بوو ته پللی سه رکه وتن لی بدن، خنکان و له ناو چوون!

﴿ فَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ ۗ وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ الْآخِرِينَ ۗ وَأَنْحَيْنَا مُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ أَجْمَعِينَ ۗ ثُمَّ آغْرَقْنَا الْآخِرِينَ ۗ ﴾^(۱)

واتا: «نیگامان بو موسا نارد که به داروده سته که ت له ده ریای بده، که لئی دا، ده ریای قلبیسا و هر لایه کی وه ک کیویکی گه وره ی لی هات، فیرعه ون و له شکره که یشیمان نزیک به ده ریای خستنه وه و هاتن به دوایاندا، موسا و سه رجه م ئه وانهی له گه لیدا بوون، رزگارمان کردن و په رینه وه، ئه وانی تریش که فیرعه ون و داروده سته که ی بوو- نو قمان کردن و خنکان.»

دیداری موسا و خزر

یه کیکی تر له وِیستگه‌کانی نیو ژبانی پیغمبر موسا، گه‌یشتنییه‌تی به‌که‌سایه‌تییه‌ک به‌ناوی (خَضر^(۱)) خزر که‌ناوی خدری، کورده‌واریش له‌و ناووه‌وه‌رگیراوه، هوکارای به‌یه‌گه‌یشتنه‌که‌شیان، به‌ویست و فرمانی خوا‌بوو، بو‌ئه‌وی پیغمبر موسا تی‌بگات که‌زانترینی سه‌زه‌وی نییه، هه‌روه‌ها‌چهند‌وانه‌یه‌ک له‌و که‌سایه‌تییه‌وه‌فیر بی‌ت سه‌بارت به‌جیاوازی دیوی رووکه‌ش و دیوی شاراوه‌ی هه‌ر رووداو و پیشه‌تیک.

له‌فهرموده‌یه‌کدا که‌ئیب‌عه‌بباس ده‌یگپیریتته‌وه، پیغمبره‌ی خوا (صلی‌الله‌علیه‌وسلم) ده‌فهرموویت: (تَبَيَّنَا مُوسَى فِي مَلَأٍ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ، جَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: هَلْ تَعْلَمُ أَحَدًا أَعْلَمَ مِنْكَ؟ قَالَ مُوسَى: لَا. فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى مُوسَى: بَلَى، عَبْدُنَا خَضِرٌ. فَسَأَلَ مُوسَى السَّبِيلَ إِلَيْهِ، فَجَعَلَ اللَّهُ لَهُ الْحُوتَ آيَةً، وَقِيلَ لَهُ: إِذَا فَقَدْتَ الْحُوتَ فَارْجِعْ، فَإِنَّكَ سَتَلْقَاهُ، وَكَانَ يَتَّبِعُ أَثَرَ الْحُوتِ فِي الْبَحْرِ، فَقَالَ لِمُوسَى فَتَاهُ: ﴿أَرَأَيْتَ إِذْ أَوْيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ وَمَا أَنْسَانِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَ﴾ قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِي فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا

(۱)‌را‌بو‌چونی‌جیاواز‌هه‌یه‌سه‌بارت‌به‌وه‌ی‌ئایا‌ئهم‌که‌سایه‌تییه‌پیغمبره‌ی‌خوا‌ی،‌یان‌به‌نده‌یه‌کی‌خوا‌بووه‌و‌پیغمبره‌رایه‌تی‌پج‌نه‌به‌خشاوه،‌هه‌ندی‌ک‌له‌زانیان‌به‌لگه‌ده‌هیننه‌وه‌له‌سه‌ر‌ئه‌وه‌ی‌پیغمبر‌بووه،‌هه‌ندی‌کی‌تریش‌پیان‌ایه‌پیغمبر‌نه‌بووه.

قَصَصًا ﴿ فَوَجَدَا حَضْرًا ﴾،^(۱)

واتا: «جاریک موسا له نیو دهسته یهک له خه لکی به نوئیسرئیلدا بوو، لهو سهروبهنده دا پیاویک هات بو لای و پیی وت: «ئهرئ تو که سییک شک ده بهیت له خوئ زانتر بیت؟» موسایش فهرمووی: «نه خیر» نه وه بوو خوی گه وره نیگای دابه زانده خواره وه بوو سهر موسا و فهرمووی: «با، خزری به بنده مان.» ئینجا موسا داوای کرد ری گیشتن بهو به بنده پی پیشان بدریت، خوی گه وره ماسی کرده نیشانه بوو گیشتن پیی، پیی فهرموو: «ئه گهر ماسییه کهت ون کرد، نه وه بگه ریروه، چونکه نه و کات پیی ده گهیت.» موسایش لهو دریا یه دا به دوای شوینه وار و ده رکه وتنی نه و حووته وه بوو، نه وه بوو هاوه له که ی پیی وت: «ئهرئ ده زانیت چی رووی دا؟ نه و کاته ی چووینه په نا به رده گه وره که و پشوومان ددها، من ماسییه کهم بیر چوو، دیاره ههر شهیتانیش بوو له بیر برده مه وه بوئی بگپر مه وه.» موسا ش فهرمووی: «ئیمه ش ههر شتیکی وامان ده ویست.» ئینجا به چاوگیران به ری خویاندا گه رانه وه بوو نه و شوینه ی به جیان هیشتبوو، له وئ خزریان به دی کرد.

بهم چه شنه به یه که گیشتنی نیوان موسا و خزر هاته دی، به یه که گیشتنییک که سه ره تاکه ی به یه کترناسین دهستی پی کرد، واته نه وه نه بیت خزر نه زانیت نه م که سه ی هاتوو بوو لای، پیغمبر یکی خواجه، به لکوو وهک له سه حیجی بوخاریدا هاتوو: (فَسَلَّمَ عَلَيْهِ مُوسَى فَكَشَفَ عَنْ وَجْهِهِ، وَقَالَ: هَلْ بِأَرْضِي مِنْ سَلَامٍ ، مَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: أَنَا مُوسَى، قَالَ: مُوسَى بَنِي إِسْرَائِيلَ؟ قَالَ: نَعَمْ ، قَالَ: فَمَا سَأَلْتُكَ؟ قَالَ: جِئْتُ لِتَعْلَمَنِي مِمَّا عُلِّمْتُ رُسُودًا ، قَالَ: أَمَا يَكْفِيكَ أَنَّ التَّوْرَةَ بِيَدَيْكَ ، وَأَنَّ الْوَحْيَ يَأْتِيكَ؟ يَا مُوسَى، إِنَّ لِي عِلْمًا لَا يَنْبَغِي لَكَ أَنْ تَعْلَمَهُ ، وَإِنَّ لَكَ عِلْمًا لَا يَنْبَغِي لِي أَنْ

(۱) صحیح البخاری، کتاب العلم، رقم الحدیث ۷۴.

أَعْلَمَهُ، فَأَخَذَ طَائِرٌ بِمِنْقَارِهِ مِنَ الْبَحْرِ، وَقَالَ: وَاللَّهِ مَا عَلِمِي وَمَا عَلِمْتُ فِي جَنْبِ عِلْمِ اللَّهِ، إِلَّا كَمَا أَخَذَ هَذَا الطَّائِرُ بِمِنْقَارِهِ مِنَ الْبَحْرِ،^(۱) واتا: «موسا که خزری بینیی، سهلامی لی کرد، ئه ویش جله که ی سه ر ده موچاوی لابرده چونکه راکشا بوو- فهرمووی: «لهم ناوچه ی مندا و سهلام، ناوت چییه؟» فهرمووی: «من موسام.» خزر فهرمووی: «موسای بهنی ئیسرائیل؟» فهرمووی: «به لی.» خزر پرسیی: «خیره؟» ئه ویش فهرمووی: «هاتووم ههتا لهو زانسته ی رینموونی کراویت و فیرکراویت، شتیکت له لافیر بيم.» ئه ویش فهرمووی: «یانی ئه وه ندهت بهس نییه که ته وراتت له بهردهسته و نیگات بو داده به زیت؟ ئه ی موسا! من زانستیکم لایه که جیی خو ی نییه تو فیری بیت، تویش زانستیکت لایه که جیی خو ی نییه من فیری بيم.» ئینجا لهو کاته دا بالنده یه ک به دنووکی شتیکتی له ده ریادا برد، خزر فهرمووی: «سویند به خوا زانستی من و زانستی تویش له پال زانستی خوادا ههروهک ئه و که مه شته یه که ئه و بالنده یه به دنووکی له ده ریای برد!»

پاشان، مهرجی هاوړپیه تی له نیوانیاندا دانرا، مهرجه کهش جیه جی کرا و بوویه هوکاری لی کجیا بوونه وه یان. خزر به نده یه کی خواجه که له لایه ن خوای گه وره وه ره حمهت و زانیاریه کی له دونی پی به خشراوه. موسا ییش پیغه مبه ریکی ئولولعه زمه که خوای گه وره له باره یه وه ده فه رموویت: ﴿وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي﴾.

داواکاری موسا پیغه مبه ر بو به نده یه کی، ئه وه بوو که ده توانم هاوه لیت بکه م بو ئه وه ی بریک شتت لیوه فیر بيم؟ خزر به هو ی ئه و ئه زمونه ی پیشتر که هه یبوو و خه لکی نه یانده توانی لی تی بگهن، وه لامی بو موسا پیغه مبه ریش ئه وه بوو که تو هه رگیز ناتوانیت له گه ل مندا خو ت رابگریت، هوکاره که شی ئه وه یه که زانیاریت نییه به و شتانه ی روو ده دن، به لام موسا

(۱) صحیح البخاری، کتاب تفسیر القرآن، الرقم ۴۷۲۶.

پیغمبر به لینی دا خوراگر بیت و نه زمونی خوراگری لئ ببینریت، مهرجی خزریش نه وه بوو نه گهر هاوه لیم بکهیت، نابیت پرساری هیچ شتیکم لئ بکهیت، تا نه و کاتهی خوم روونکردنه وهت پئ ددهم، مووسایش بهمه رازی بوو، که چی له به کهم ههنگاودا نهیتوانی پابهندی بیت، بهلام خزر ههتا سن ههنگاو مؤلهتی مانوهی هاورییه تیبیه کهی پئ دا. ﴿فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا﴾ قَالَ لَهُ مُوسَى هَلْ أَتَبِعَكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عَلَّمْتَ رُشْدًا ﴿قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا ﴿قَالَ سَتَجِدُنِي إِِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا﴾ قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْْرًا ﴿قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا ﴿فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ أَقْتَلْتُمْ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا ﴿قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا﴾ قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا ﴿فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقُضَ فَأَقَامَهُ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا﴾ (۱)

واتا: «بهندهیهک له بهندهکانی ئیمهیان بهدی کرد که له بهزهیی و میهره بانیی خومان بههره دارمان کردبوو و زانست و زانیاری تابیه تیشمان له خومانوه فیئر کردبوو، مووسا پیی فرموو: «ئاخو مؤلهتم ددهدیت بهردهوام له گهلت بم، تا لهو زانستهی فیئرکراویت منیش فیئر بکهیت به لکوو که لکی لئ وهربگرم؟» نهویش فرمووی: «بهراستی تو هه رگیز له گه ل من هه لئا کهیت و ناتوانیت خوراگر بیت، چون دهر ده بهیت له ئاست شتیکدا که ئاگات له بنج و بنهوانی نییه؟!» مووسا فرمووی: «پشت به خوا ده مینیت خوراگر دهم

و له هیچ فه رمانیکت سه ریچی ناکه م.» ئەویش فه رمووی: «ئەگەر قبوولتە به دوامدا بییت، ئەوه له حیکمه تی هیچ شتیک پرسیارم لئ مه که، هه تا کاتی خۆی خۆم قسه ت بۆ ده که م و له نه یینییه که ی ئاگادارت ده که م.» ئینجا هه ردوو پیکه وه رویشتن تا کاتیک سواری که شتییه که بوون. خزر کونی تئ کرد و عه بیداری کرد، موسا خۆی پئ نه گیرا و به سه رسورمانیکه وه فه رمووی: «ئاخۆ تۆ ئەم که شتییه کون ده که یت، هه تا هه موو سه رنشینه کانی نقوم بکه یت؟! به راستی کاریکی به دفه روو ناشایسته ت کرد.» خزر فه رمووی: «مه گەر پیشتر پیم نه گوئی تۆ هه رگیز ناتوانیی له گه ل من خۆ رابگریت؟» موسا فه رمووی: «لهمه له بیرم چوو لیم مه گره، هه روه ها له فیروونی ئەو زانیارییه دا که ده مه ویت له تۆوه فیڕ بم، سه ختگیریم له گه ل مه که.» پاشان له که شتییه که دابه زین و رویشتن تا له ریگه دا به کورپکی تازه لاه گه یشتن و خدر کوشتی! موسا فه رمووی: «سهیره! ئایا که سیکی پاک ی بئ گونا هت کوشت، بئ ئەوه ی که سیکی کوشتییت؟! به راستی کاریکی زۆر گه وره ی ناپه سه ندت ئەنجام دا.» خزر فه رمووی: «ئهی پیم نه گوئی هه رگیز تۆ ناتوانیی له گه ل من ئارام بگری و هه لیکه یت؟» موسا فه رمووی: «ده سا ئەگەر دوا ی ئەمه جاریکی تر پرسیاری هه رشتیکم لئ کردی و په رخنه م لئ گرتیت، ئیتر هاورپییه تیم مه که، ئیتر به راستی مافی خۆته و له لایه ن منیشه وه بیانووی جیا بوونه وه ت ده ست که وتووه، منیش گله یی و بیانووم نامییت.» هه ردوو ک پیکه وه رویشتن، تا گه یشتنه خه لکی شارپک، داوا ی خۆراک و خوارده مه نیان لئ کردن، هه روه ک میوانیک روو بکاته جیگایه ک و برسی بییت، ئەوانیش میوانداریان نه کردن، چونکه خه لکیکی رژد و چرووک و پیسه که بوون، جا دیواریکیان له وئ به دی کرد خه ریک بوو بکه ویت، خزر هه لی چنییه وه راستی کرده وه، موسا فه رمووی: «ئەگەر ئاره زووت بووبا بۆ چاککردنه وه ی ئەو دیواره، کرییه کت وه رده گرت.»»

ئەگەر تییینی ئەم سئ رووداوه بکهین، له هه ر سئ بارو دۆخه که دا

لیکدانه‌وهی عه‌قلی و واقعی موسا پیغمبر زور ورد و جوانه، هر پیوه‌ریکی عه‌قلی تریش به‌کار به‌ینرایه، هه‌مان خویندنه‌وهی بو رووداوه‌کان ده‌کرد، که‌چی له‌و سئ رووداوه‌دا حه‌ق لای خزر بوو نه‌وه‌ک لیکدانه‌وه‌کانی موسا پیغمبر، چونکه خزر له‌و دیو سنووری عه‌قله‌وه سه‌بارت به رووداوه‌گه‌لیک له‌لایه‌ن په‌روه‌دگار بیه‌وه زانیاری پی به‌خسرابوو، بویه پیش مالئاوایی، بو‌ئه‌وهی هیچ گومان‌یک له‌دلی موسادا چه‌کهره نه‌کات، خزر روونکردنه‌وهی پیوستی پی‌دا و تیی گه‌یاند له‌و دیو سنووری عه‌قل و بینراو و به‌رچاوه‌وه، هه‌ندیک زانیاری هه‌ن که مرؤف درکیان پی‌ناکات، ئه‌مه‌شی له‌خووه نه‌کردوه، به‌لکووه ئه‌وه له‌ده‌ره‌وهی سنووری مرؤقه و خوی گه‌وره رینموونی کردوه، هه‌رچه‌نده موسا پیغمبر خویشی هه‌مان شتی ئه‌زمون کردبوو، وه‌ک رووداوی موعجیزه‌کانی و په‌رینه‌وهی له‌ده‌ریا و دوانزه کانیاوه‌که و ... تاد. که له‌سنووری توانا و عه‌قل و قه‌ناعه‌تی مرؤفدا نه‌بوون، به‌لام هیشتا هه‌ندیک ئه‌زمونی جیاواز هه‌بوون که ده‌بوو بیان‌ینیت، خوی گه‌وره‌ش له‌ری خزره‌وه ئه‌و ئه‌زمونه‌ی پی‌پیشان دا.

روونکردنه‌وه‌که‌ی خزر بو‌هر سئ رووداوه‌که به‌م چه‌شنه بوو:

﴿قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَنِي وَبَيْنِكَ سَائِبُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ۝
 أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ
 مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ۝ وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَنْ
 يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا ۝ فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَةً وَأَقْرَبَ رَحْمًا ۝
 وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا
 صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا
 فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا﴾^(۱)

واتا: «خزر فهرمووی: ئەوا ئیستا به پپی قسهی خۆت له یهك جیا ده بینهوه، كه میکی تر حیکمهت و نهینی ئەو رووداوانهت بۆ باس ده كه، له بهرانه بریانهوه بئ ئارام بوویت، هۆی كونگردنی كه شتییه كه ئەمه بوو كه هی چند كه سیکی هه ژار و بینهوا بوو، له ده ریادا کاریان پئ ده كرد بۆ بزبویان، بۆیه ویستم به كونگردنی عه ییداری بكه، چونكه له پیشیانهوه پاشایه کی سته مكار هه بوو، هه موو كه شتییه کی چاك و بئ عه ییی زهوت ده كرد، تا زه لاهه كهش (كه كوشتم)! ده مزانی كه سروشتی له سه ر بپروایی و خوانه ناسی ده روات و باوك و دایكیشی ئیماندار و موسلمان بوون، جا ئیمهش ترساین به سه ركهشی خۆی ههردوو له خشته بهریت و ناچاران بكات و هه لیان بنیت به ره و سه ركهشی و بیروایی، ویستمان به و كاریه پهروهردگاریان بۆیان بگۆریت به منداییکی چاكتر و پاكتر و به میهره بانتر، دیواره كهش كه خهريك بوو ده كهوت و ئیمهش به خۆرایی چاكمان كردهوه، مالی دوو كوره بچكۆلهی هه تیو بوو له شاره كهدا، له ژپریا گه نجینه یهك هه بوو كه هی ئەو دوو منداله هه تیوه بوو، باوكیان بۆی دانابوون و باوكیشیان خواناس و پیاوچاك بوو، جا له بهر خاتری بابیان، خوا پارێزگاری بۆ كردبوون، بۆیه ئیمهش ئەو كارهمان كرد، وتمان نه وهك لافاوئ ده ری بخاو بفه وتیت، پهروهردگارت ویستی ئەو دووانه كاتیک گه نجینه كه یان ده سته كه ویته وه كه بگه نه ته مه نی بالقبوون و به هیزبوون؛ ئەوسا خه زینه ی خۆیان له ژپر دیواره كهدا ده ره پینن، ئەمهش به زه یی و میهره بانیهك بوو له لایه ن پهروهردگارت هه بهرانه بر به و دوو كوره بچكۆله یه كرده ی له بهر چاكیی باوكیان، دلنیاش به له خۆمه وه نه مكدروه، به لكوو گشتی به فه رمانی خوا بووه، ئەوه روونگردنه وه ی ئەو شتانه بوو كه تۆ نه توانیی بهرانه بریان خۆراگر بیت.»

كیشه ی نیوان عه قل و نه قل له ئەمرۆدا ئەوه یه كه كه سانیک نه قل هه تا ئەو سنوره قبوول ده كه ن كه پيوهره عه قلییه سنوورداره مرویییه كانی سه ر زهوی نیو رۆژگاری ئەمرۆ قبوولی ده كه ن، واته عه قلی سنوورداری

مرۆیی هم له رووی کات و شوپن و بارودۆخ و دابونه ریتیشه وه، ده کهن به برپارده ر له سه ر نه قلیک که سنووری کات و شوپن و بارودۆخ و دابونه ریتته ناوچه یییه کانی تی په راندووه.

ئه وه که سانه ی له م رۆژگاره ماندا عه قل پيش نه قل ده خه ن، دوو کیشه ی سه ره کییان هه یه:

یه که میان: ئه وه یه که دلنیا نه بوونه ته وه له راستی نه قل، ده بینیت زۆر یکیان گومانیان له قورئان یان فه رمووده هه یه، هه ندیکیان بر وایان به وه نییه قورئان له لای خوا وه بیته، یا خود هه مووی نه قل کرا بیته، هه ندیکیشیان بر وایان به وه نییه فه رمووده به شیک بیته له نه قل، یا خود به سه حیجی نه قل کرا بیته.

دوو ه میان: ئه وه یه که بو تیگه یشتن له وه نه قله، ته نیا عه قلی خویان به کار ده هین، عه قلیک که نابیت سنووری جوگرافی و بارودۆخ و سه رده می خویان تی به رینیت، ئه مه ش ئه گه ر په سه ند بکریت، ده بیت به له که یه ک بو نه قل، چونکه کاتیک هه مان سنوور و بارودۆخ و زه مه ن تی ده په رپیت و مۆدیلیکی نوپی هه ریه ک له وانه دیته ئاراه، ئه وه کات ئه گه ر نه قل ملکه چی ئه وه به ره به ستانه بو بیته، له مه ی دواتر دا که لین و که موکورتیی پیوه دیار ده بیته.

نمونه یه ک بو روونکردنه وه ی زیاتر:

له فه رمووده یه کدا هاتووه که پیغهمبری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده فه رموویت:

(وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُكَلَّمَ السَّبَّاحُ الْإِنْسَ ، وَحَتَّى تُكَلَّمَ الرَّجُلَ عَذْبَةَ سَوْطِهِ وَشِرَاكَ نَعْلِهِ ، وَتُخْبِرَهُ فَخِذَهُ بِمَا أَحَدَتْ أَهْلُهُ مِنْ

(بَعْدِهِ)،^(۱)

واتا: «سوڻد بهوهي گياني مني بهدهسته، رۆژي دوايي نايهت و قيامهت ههئاستيت، ههتا ئازهل دړنده له گهل مرؤفدا قسه دهكات، ههتا سهري قامچي دهستي مرؤف و قايشي نهعلهكهي قسه له گهل مرؤفدا دهكات، ههتا راني پياو ههواللي پڻ دهكات كه ژن و مندالي له دواي خوي -له مالهوه- چي دهكهن.»

ئهم فهرموده به پيورهه عه قلي له رووي كاتهوه، بو دوو سهده له مهو بهر به نادرست ته ماشا دهكرا، چونكه عه قلي دوو سهده له مهو بهر هيچ كات ويناى نهوهي نه ده كرد بگونجيت ئازهل دړنده له گهل مرؤفدا قسه بكات، بويه ئاسايي ئهم فهرموده يان به ههلبهستراو ههژمار ده كرد و تۆمهتيان ده دايه پال ئهوانه شي كه نه قلياڻ كردوه و نه قلي فهرموده يان دهخسته ژير پرسيارهوه، ته نانهت ئهوانه شي كه پابه ندي عه قل بوون به لام بهر په رچيان نه ده دايه وه، ليكدا نهوهي تريان بو ده كرد، وهك چون ههتا ئه مړؤ زورپكيان وان، پييان وايه مه بهست پي دواندي جهسته يي و تيگه يان دني ئازهل كهانه، نهوهي ئه مړؤ پي دهوتريت (سيړك).

به لام، بو عه قلي ئه مړؤ ئاساييه ئه وه فهرموده يه په سه ند بكات، چونكه ويناى نهوه دهكات بتوانريت ئاميريك بو مرؤف و ئازهل دروست بكريت كه زماڻي به كتر بو يه كدي وه ربگيريت.

به هه مان شيوه، عه قلي دويني قبوولئ نهوهي نه ده كرد نه عل و پيلاو قسه بكات، به لام عه قلي ئه مړؤ نهوهي له لا ئاساييه.

دواچار هه مان وتهي خزر دووباره دههينمه وه كه له سه ره تاي

(۱) مسند أحمد بن حنبل، الرقم ۱۱۹۷۱، سنن الترمذي، باب ما جاء في كلام السباع، الرقم ۲۱۸۱ و قال حسن صحيح غريب.

یه کترناسینی له گهل پیغهمبه ر موسادا، کاتیک له که نار ده ریا وهستا بوون و بالنده یه ک به دنووکی شتیکی له ده ریا برد-ئاو بیت یان ههر شتیکی تر-، خزر و مووساش ته ماشای ئه و دیمه نه یان ده کرد، ئینجا خزر پیی فه رموو: **وَاللّٰهُ مَا عَلِمِيْ وَمَا عَلُمُكَ فِيْ جَنْبِ عِلْمِ اللّٰهِ ، اِلَّا كَمَا اَحَدَ هٰذَا الطَّائِرُ بِمِنْقَارِهِ مِنَ الْبَحْرِ**،^(۱) واتا: «سویند به خوا، زانستی من و زانستی توش له پال زانستی خوادا، ههر وه ک ئه و که مه شته یه که ئه و بالنده یه به دنووکی له ده ریای برد.»

(۱) صحیح البخاری، کتاب تفسیر القرآن، الرقم ۴۷۲۶.

ئېئوهرۆک

- ۵.....بېئوهره عه قلییه کان
- ۷.....بېئوهره عه قلییه کان
- ۱۳.....بېئوهره عه قلییه کان
- ۱۷.....بېئوهره عه قلییه کان
- ۲۱.....بېئوهره عه قلییه کان
- ۲۵.....بېئوهره عه قلییه کان
- ۲۹.....بېئوهره عه قلییه کان